Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΡΑΝΤΟΥ
της 13ης Μαρτίου 2025[1]

Υπόθεση C-653/23

SIA „TOODE”
κατά
Valsts ieņēmumu dienests

[αίτηση του Administratīvā apgabaltiesa
(διοικητικού εφετείου, Λεττονία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Εθνικό καθεστώς ενισχύσεων που ενέκρινε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη στήριξη της οικονομίας στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19 – Άρνηση της αρμόδιας αρχής να χορηγήσει ενίσχυση σε επιχείρηση που δεν πληροί τις προβλεπόμενες από το καθεστώς αυτό προϋποθέσεις – Προσφυγή ενώπιον εθνικού δικαστηρίου με αίτημα να διαταχθεί η χορήγηση της ενίσχυσης – Παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγηση της ενίσχυσης κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας – Προσδιορισμός του χρόνου κατά τον οποίον η ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε – Κανονισμός (ΕΕ) 2015/1589 – Άρθρο 1 – Υφιστάμενη ή νέα ενίσχυση»

I. Εισαγωγή

1. Η φορολογική αρχή αρνήθηκε να χορηγήσει σε λεττονική επιχείρηση κρατική ενίσχυση που αποσκοπούσε στη στήριξη της οικονομίας στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, με την αιτιολογία ότι δεν πληρούσε τις απαιτούμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις. Η επιχείρηση αυτή άσκησε προσφυγή ενώπιον εθνικού δικαστηρίου με αίτημα να διαπιστωθεί ότι πληρούσε όντως τις προϋποθέσεις και να υποχρεωθεί η φορολογική αρχή να εκδώσει ευμενή για αυτή διοικητική πράξη. Ωστόσο, η περίοδος ισχύος του εγκριθέντος από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθεστώτος ενισχύσεων έληξε κατά τη διάρκεια της εθνικής ένδικης διαδικασίας. Δύναται η επιχείρηση να λάβει την επίμαχη ενίσχυση σε περίπτωση που η αρχική άρνηση της φορολογικής αρχής να τη χορηγήσει ακυρωθεί με δικαστική απόφαση που θα εκδοθεί μετά την παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγησή της; Αυτό είναι, κατ’ ουσίαν, το ερώτημα που θέτει το Administratīvā apgabaltiesa (διοικητικό εφετείο, Λεττονία).

2. Η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να αποφανθεί ως προς τον χρόνο κατά τον οποίον κρατική ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καθώς και επί του εάν η ενίσχυση είναι υφιστάμενη ή νέα κατά την έννοια

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

του άρθρου 1 του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589[2], στο ειδικό πλαίσιο όπου εθνικό δικαστήριο αναγνωρίζει το δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης μετά την πάροδο της προθεσμίας για τη χορήγησή της, όπως αυτή προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία και έχει εγκριθεί από την Επιτροπή, και διατάσσει την αρμόδια αρχή να χορηγήσει τη ζητηθείσα ενίσχυση.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο κανονισμός 2015/1589

3. Το άρθρο 1 του κανονισμού 2015/1589, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως:

[…]

β) “υφιστάμενη ενίσχυση”:

[…]

ii) κάθε εγκεκριμένη ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι μεμονωμένες ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή ή από το Συμβούλιο·

[…]

γ) “νέα ενίσχυση”: κάθε ενίσχυση, δηλαδή τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι μεμονωμένες ενισχύσεις, οι οποίες δεν αποτελούν υφιστάμενη ενίσχυση, καθώς και οι μεταβολές υφιστάμενων ενισχύσεων·

[…]».

2. Η ανακοίνωση σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο

4. Η ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID-19» (ΕΕ 2020, C 91 I, σ. 1, στο εξής: ανακοίνωση σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο), της 20ής Μαρτίου 2020, έχει τροποποιηθεί επανειλημμένως. Η ανακοίνωση

[2] Κανονισμός του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

περιλαμβάνει το τμήμα 3.1, με τίτλο «Περιορισμένα ποσά ενίσχυσης», του οποίου τα σημεία 21 και 22, όπως ίσχυαν μετά την έκτη τροποποίηση της 24ης Νοεμβρίου 2021 (ΕΕ 2021, C 473, σ. 1), είχαν ως εξής:

«21. Πέραν των υφιστάμενων δυνατοτήτων βάσει του άρθρου 107 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της ΣΛΕΕ, προσωρινά περιορισμένα ποσά ενίσχυσης σε επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν αιφνίδια έλλειψη ή ακόμη και ανυπαρξία ρευστότητας μπορούν να αποτελέσουν κατάλληλη, αναγκαία και στοχευμένη λύση υπό τις παρούσες συνθήκες.

22. Η Επιτροπή θα θεωρήσει ότι οι εν λόγω κρατικές ενισχύσεις συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107 παράγραφος 3 στοιχείο β) της ΣΛΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται πλήρως όλοι οι ακόλουθοι όροι […]:

[…]

δ) η ενίσχυση χορηγείται το αργότερο μέχρι τις 30 Ιουνίου 2022·

[…]».

Β. Το λεττονικό δίκαιο

1. Ο κώδικας διοικητικής δικονομίας

5. Το άρθρο 250, παράγραφος 2, του Administratīvā procesa likums (κώδικα διοικητικής δικονομίας), της 25ης Οκτωβρίου 2001[3], όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, προβλέπει τα εξής:

«Κατά τον έλεγχο νομιμότητας διοικητικής πράξης, τα δικαστήρια λαμβάνουν υπόψη στην απόφασή τους μόνον την αιτιολογία της διοικητικής πράξης. Ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει στις περιπτώσεις στις οποίες το αίτημα είναι η έκδοση ευμενούς διοικητικής πράξης».

6. Το άρθρο 254, παράγραφος 1, του κώδικα διοικητικής δικονομίας ορίζει τα εξής:

«Αν το δικαστήριο κρίνει βάσιμο το αίτημα έκδοσης διοικητικής πράξης, διατάσσει τη δημόσια αρχή να εκδώσει την αντίστοιχη διοικητική πράξη».

2. Η λεττονική ρύθμιση περί ενισχύσεων

7. Με την απόφαση 676 του Υπουργικού Συμβουλίου, της 10ης Νοεμβρίου 2020[4], εγκρίθηκε η «Noteikumi par atbalstu Covid-19 krīzes skartajiem uzņēmumiem apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai» (ρύθμιση περί ενισχύσεων με σκοπό τη διασφάλιση των ροών κεφαλαίου κίνησης προς τις επιχειρήσεις που πλήττονται από την κρίση COVID-19, στο εξής: λεττονική ρύθμιση περί ενισχύσεων). Το καθεστώς ενισχύσεων, το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 17 Νοεμβρίου 2020, θεσπίστηκε σύμφωνα με τις απαιτήσεις του τμήματος 3.1 της ανακοίνωσης σχετικά με το

[3] *Latvijas Vēstnesis*, 2001, αριθ. 164, σ. 2551.

[4] *Latvijas Vēstnesis*, 2020, 2020/222A.2.

προσωρινό πλαίσιο και εγκρίθηκε από την Επιτροπή με την απόφαση SA.59592 (2020/N) της 16ης Δεκεμβρίου 2022, για το χρονικό διάστημα έως τις 30 Νοεμβρίου 2021, το οποίο στη συνέχεια παρατάθηκε έως τις 30 Ιουνίου 2022 [5].

8. Το σημείο 23 της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, όριζε τα εξής:

«Ως χρόνος χορήγησης της ενίσχυσης θεωρείται η ημερομηνία έκδοσης [από τη φορολογική αρχή] της απόφασης για τη χορήγηση της ενίσχυσης».

9. Η παράγραφος 24 της ρύθμισης προέβλεπε τα εξής:

«Η απόφαση εκδίδεται έως τις 30 Ιουνίου 2022 σύμφωνα με [την ανακοίνωση σχετικά με] το προσωρινό πλαίσιο».

III. Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

10. Στις 25 Μαρτίου και στις 9 Απριλίου 2021 η SIA „TOODE” (στο εξής: TOODE), λεττονική επιχείρηση, ζήτησε από τη Valsts ieņēmumu dienests (εθνική φορολογική αρχή, Λεττονία· στο εξής: VID ή φορολογική αρχή) να υπαχθεί, για τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2021, στο εθνικό καθεστώς ενισχύσεων που αποσκοπούσε στη διασφάλιση των ροών κεφαλαίου κίνησης προς τις επιχειρήσεις που πλήττονται από την κρίση COVID-19 (στο εξής: εθνικό καθεστώς ενισχύσεων).

11. Με αποφάσεις της 23ης Απριλίου και της 7ης Ιουνίου 2021, και στη συνέχεια της 9ης Ιουνίου και της 23ης Ιουλίου 2021, η VID αρνήθηκε να χορηγήσει στην TOODE τη ζητηθείσα ενίσχυση με την αιτιολογία ότι η εν λόγω επιχείρηση δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις που προέβλεπε η λεττονική ρύθμιση περί ενισχύσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η VID έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι ο κύκλος εργασιών που είχε πραγματοποιήσει η επιχείρηση κατά τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2021 δεν είχε μειωθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να πληροί τις απαιτούμενες από την εθνική νομοθεσία προϋποθέσεις και, ως εκ τούτου, να λάβει την ενίσχυση.

12. Η TOODE άσκησε προσφυγή ενώπιον του Administratīvā rajona tiesa (διοικητικού πρωτοδικείου, Λεττονία) υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι δεν υπήρχε κανένας λόγος η VID να λάβει υπόψη κατά τον υπολογισμό του κύκλου εργασιών της τη συνολική αξία των συναλλαγών που αναγράφονταν στη δήλωση φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) για το οικείο φορολογικό έτος. Με απόφαση της 14ης Απριλίου 2022, το ανωτέρω δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή με το σκεπτικό ότι δεν πληρούνταν εν προκειμένω οι προϋποθέσεις χορήγησης της ενίσχυσης.

13. Στις 29 Ιουνίου 2022 η TOODE άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Administratīvā apgabaltiesa (διοικητικού εφετείου), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου. Με την έφεση επιδιώκεται η έκδοση ευμενούς διοικητικής πράξης σύμφωνα με το άρθρο 254, παράγραφος 1, του κώδικα διοικητικής δικονομίας.

[5] Με μεταγενέστερες αποφάσεις της Επιτροπής, ως καταληκτική ημερομηνία για τη χορήγηση της ενίσχυσης ορίστηκε, κατ’ αρχάς, η 30ή Νοεμβρίου 2021 [απόφαση SA.64046 (2021/N) της 3ης Ιουνίου 2021] και, στη συνέχεια, η 30ή Ιουνίου 2022 [απόφαση SA.100596 (2021/N) της 14ης Δεκεμβρίου 2021].

14. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το εθνικό καθεστώς ενισχύσεων εγκρίθηκε από την Επιτροπή και πρέπει να θεωρηθεί συμβατό με την εσωτερική αγορά, υπό την προϋπόθεση, μεταξύ άλλων, ότι η ενίσχυση χορηγήθηκε, σύμφωνα με το σημείο 22, στοιχείο δ', της ανακοίνωσης σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο και το σημείο 24 της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων, το αργότερο έως τις 30 Ιουνίου 2022. Υπογραμμίζει επίσης ότι, εν προκειμένω, η προθεσμία αυτή παρήλθε κατά τη διάρκεια της ενώπιόν του διαδικασίας. Εκτιμά ότι, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, πρέπει να εξεταστεί αν η TOODE μπορεί ακόμη να λάβει τη ζητηθείσα ενίσχυση. Προς τούτο, πρέπει να καθορίσει τον χρόνο κατά τον οποίον η ενίσχυση αυτή θεωρείται ότι «χορηγήθηκε» σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καθώς και αν η εν λόγω ενίσχυση συνιστά υφιστάμενη ή νέα κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 1 του κανονισμού 2015/1589.

15. Κατ' αρχάς, όσον αφορά τον χρόνο κατά τον οποίον η ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι βέβαιο και ανεπιφύλακτο δικαίωμα στη λήψη της ενίσχυσης κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου[6] μπορεί, κατ' αρχήν, να γεννηθεί μόνον κατόπιν δικαστικής απόφασης, ήτοι σε περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο διαπιστώσει ότι η προσφεύγουσα πληρούσε όλες τις προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις για τη λήψη της επίμαχης ενίσχυσης και ότι η άρνηση της αρμόδιας αρχής να τη χορηγήσει είναι παράνομη και αδικαιολόγητη. Επιπλέον, στο μέτρο που δεν υφίσταται έννομη σχέση, δεν είναι δυνατόν να εκδοθεί ευμενής διοικητική πράξη με αναδρομική ισχύ (ex tunc) σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης, δεδομένου ότι το εθνικό δικαστήριο μπορεί μόνο να διατάξει την αρμόδια αρχή να εκδώσει τη σχετική διοικητική πράξη περί χορήγησης της ενίσχυσης ex nunc.

16. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου, το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε ότι η TOODE πληρούσε όντως κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησής της τις προϋποθέσεις που προβλέπει το εθνικό δίκαιο για τη χορήγηση της ενίσχυσης, με αποτέλεσμα η άρνηση της VID να είναι παράνομη και αδικαιολόγητη. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, σε περίπτωση που διατάξει τη VID να εκδώσει ευμενή διοικητική πράξη και να χορηγήσει και να καταβάλει το ποσό της ζητηθείσας ενίσχυσης, ως χρόνος χορήγησης της ενίσχυσης πρέπει να θεωρηθεί η ημερομηνία κατά την οποία η εν λόγω αρχή αρνήθηκε αδικαιολογήτως να τη χορηγήσει.

17. Στη συνέχεια, όσον αφορά το ζήτημα αν η ενίσχυση είναι υφιστάμενη ή νέα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία η ενίσχυση που χορηγείται από την αρμόδια αρχή μετά τη λήξη ισχύος εγκριθέντος καθεστώτος ενισχύσεων πρέπει να θεωρείται νέα[7], μπορεί να τύχει εφαρμογής σε περίπτωση όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, στο πλαίσιο της οποίας η φορολογική αρχή αρνήθηκε αδικαιολόγητα να χορηγήσει τη ζητηθείσα ενίσχυση ενόσω ήταν ακόμη σε ισχύ το καθεστώς ενισχύσεων και διατάσσεται μεταγενέστερα με δικαστική απόφαση να χορηγήσει και να καταβάλει το ποσό της ενίσχυσης μετά τη λήξη ισχύος του καθεστώτος ενισχύσεων.

[6] Το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει, μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Arriva Italia κ.λπ. (C-385/18, EU:C:2019:1121, σκέψεις 36 και 37), της 25ης Ιανουαρίου 2022, Επιτροπή κατά European Food κ.λπ. (C-638/19 P, EU:C:2022:50, σκέψη 123), καθώς και της 12ης Ιανουαρίου 2023, DOBELES HES (C-702/20 και C-17/21, EU:C:2023:1, σκέψεις 76 και 78).

[7] Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει συναφώς στην απόφαση της 7ης Απριλίου 2022, Autonome Provinz Bozen (C-102/21 και C-103/21, EU:C:2022:272, σκέψεις 31 έως 35 και 42).

18. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στη γνώμη που εξέδωσε η Επιτροπή, στις 11 Σεπτεμβρίου 2023, σε απάντηση προς τα ερωτήματα που είχε θέσει άλλο λεττονικό δικαστήριο [8]. Στη γνώμη αυτήν, το θεσμικό όργανο επισήμανε ότι, σύμφωνα με το σημείο 23 της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων, η ενίσχυση χορηγείται κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης της φορολογικής αρχής περί χορήγησης ή μη της ενίσχυσης. Επιπλέον, διευκρίνισε ότι η χορήγηση ενίσχυσης μετά την πάροδο της προβλεπόμενης προς τούτο προθεσμίας συνιστά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εμποδίσουν την καταβολή της ενίσχυσης στον δικαιούχο της. Πάντοτε κατά την εν λόγω γνώμη, τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορούν, μετά την παρέλευση της οικείας προθεσμίας, να επιδικάσουν αποζημίωση, αντί της ενίσχυσης, για τη ζημία που υπέστη το πρόσωπο αυτό λόγω της μη καταβολής της ενίσχυσης.

19. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Administratīvā apgabaltiesa (διοικητικό εφετείο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 107, παράγραφος 1, [ΣΛΕΕ] την έννοια ότι κρατική ενίσχυση “χορηγείται” κατά το χρονικό σημείο κατά το οποίο η αρμόδια δημόσια αρχή αρνείται αδικαιολόγητα να αναγνωρίσει το δικαίωμα λήψης της κρατικής ενίσχυσης, όταν αυτό διαπιστώνεται με δικαστική απόφαση που εκδίδεται μετά την πάροδο της προθεσμίας χορήγησης της ενίσχυσης;

2) Έχει το άρθρο 1, στοιχείο β′, σημείο ii, του κανονισμού [2015/1589] την έννοια ότι συνιστά υφιστάμενη ενίσχυση μια ενίσχυση η οποία δεν χορηγείται βάσει απόφασης περί αναγνώρισης του σχετικού δικαιώματος που έχει εκδοθεί από την αρμόδια αρχή εντός της προβλεπόμενης από το καθεστώς ενισχύσεων προθεσμίας χορήγησης της ενίσχυσης, αλλά χορηγείται μετά την πάροδο της προθεσμίας αυτής, σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι εντός της εν λόγω προθεσμίας το οικείο πρόσωπο πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου για τη λήψη της εν λόγω ενίσχυσης και ότι η άρνηση της αρμόδιας δημόσιας αρχής να χορηγήσει την ενίσχυση ήταν παράνομη;»

20. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η TOODE, η Λεττονική και η Γερμανική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή. Οι ανωτέρω ανέπτυξαν και προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση της 11ης Δεκεμβρίου 2024.

IV. Ανάλυση

A. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

21. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι κρατική ενίσχυση πρέπει, κατά τη διάταξη αυτή, να θεωρείται ότι «χορηγήθηκε» ex tunc, ήτοι κατά το χρονικό σημείο κατά το οποίο η αρμόδια αρχή αρνήθηκε αδικαιολόγητα σε ένα πρόσωπο το δικαίωμα να

[8] Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, επρόκειτο, ειδικότερα, για ερωτήματα που είχε θέσει το Augstākās tiesa (Senāts) (Ανώτατο Δικαστήριο, Λεττονία) στο πλαίσιο της υπόθεσης SKA-356/2023. Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, συγκεκριμένα, στη γνώμη αριθ. (2023)9452862 της Επιτροπής στην υπόθεση SA.106948.NC, η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας σχετικά με την εφαρμογή της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων και του προσωρινού πλαισίου.

λάβει ενίσχυση εγκριθείσα από την Επιτροπή, όταν ο παράνομος χαρακτήρας της άρνησης αυτής διαπιστώνεται με εθνική δικαστική απόφαση που εκδίδεται μετά την παρέλευση της προθεσμίας που όρισε το εν λόγω θεσμικό όργανο για τη χορήγησή της.

22. Για τους λόγους που θα εκθέσω στα επόμενα σημεία των παρουσών προτάσεων, φρονώ ότι στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση.

23. Υπενθυμίζω, κατ' αρχάς, ότι, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κρατική ενίσχυση πρέπει να θεωρείται ότι «χορηγείται», κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, κατά τον χρόνο που η εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία αναγνωρίζει στον δικαιούχο βέβαιο δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης[9], και, συνεπώς, η πραγματική μεταβίβαση των επίμαχων πόρων δεν είναι καθοριστικής σημασίας[10].

24. Επομένως, εναπόκειται, κατ' αρχήν, στο αιτούν δικαστήριο να προσδιορίσει, βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, το χρονικό σημείο κατά το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγήθηκε η επίμαχη κρατική ενίσχυση. Προς τον σκοπό αυτόν, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το σύνολο των προϋποθέσεων που προβλέπει το εθνικό δίκαιο για τη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης[11].

25. Επισημαίνω επ' αυτού ότι, όπως προκύπτει από τις διευκρινίσεις που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, ως χρόνος χορήγησης της ενίσχυσης θεωρείται, δυνάμει των εφαρμοστέων εν προκειμένω διατάξεων του λεττονικού δικαίου και, ιδίως, του σημείου 23 της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων, η ημερομηνία έκδοσης της απόφασης της φορολογικής αρχής περί χορήγησης της ενίσχυσης. Εν προκειμένω, η απόφαση με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση χορήγησης της ενίσχυσης εκδόθηκε πριν από την καταληκτική ημερομηνία της 30ής Ιουνίου 2022 που προβλέπεται στο σημείο 22, στοιχείο δ', της ανακοίνωσης σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο[12].

26. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι απορριπτικές αποφάσεις της VID δεν μπορούσαν να παρέχουν στην TOODE βέβαιο δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης δυνάμει του εθνικού δικαίου κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου που υπομνήσθηκε στο σημείο 23 των παρουσών προτάσεων. Κατά την κρίση του αιτούντος δικαστηρίου, τέτοιο δικαίωμα μπορεί να γεννηθεί μόνον κατόπιν δικαστικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι, αντιθέτως προς την αιτιολογία των απορριπτικών αποφάσεων, μια επιχείρηση πληρούσε, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση της ενίσχυσης, όλες τις απαιτούμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις για τη χορήγησή της και διατάσσεται η αρμόδια αρχή να εκδώσει, για το μέλλον (ex nunc), ευμενή διοικητική πράξη δυνάμει της οποίας χορηγείται και καταβάλλεται προσηκόντως το ποσό της ενίσχυσης[13].

[9] Επομένως, το καθοριστικό στοιχείο για να διαπιστωθεί το χρονικό σημείο χορήγησης μιας κρατικής ενίσχυσης στους δικαιούχους της με συγκεκριμένο μέτρο είναι η απόκτηση από τους δικαιούχους βέβαιου δικαιώματος λήψης της ενίσχυσης και η αντίστοιχη δέσμευση του κράτους να τη χορηγήσει. Πρβλ. απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022, Επιτροπή κατά European Food κ.λπ. (C-638/19 P, EU:C:2022:50, σκέψεις 115 και 123 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[10] Βλ. απόφαση της 20ής Μαΐου 2021, Azienda Sanitaria Provinciale di Catania (C-128/19, EU:C:2021:401, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[11] Βλ. απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2020, INAIL (C-608/19, EU:C:2020:865, σκέψεις 31 και 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[12] Εξάλλου, δεν αμφισβητείται ότι η TOODE άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της απορριπτικής απόφασης της φορολογικής αρχής εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας.

[13] Τούτο σημαίνει, κατά το αιτούν δικαστήριο, ότι μια επιχείρηση όπως η TOODE αποκτά βέβαιο δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης μόνον από την ημερομηνία έκδοσης της δικαστικής απόφασης ή της ευμενούς διοικητικής πράξης.

27. Εντούτοις, σε περίπτωση που ο χρόνος κατά τον οποίον θεωρείται ότι χορηγήθηκε η ενίσχυση δυνάμει του εθνικού δικαίου αντιστοιχούσε στην ημερομηνία έκδοσης της δικαστικής απόφασης ή της ευμενούς διοικητικής πράξης που εκδίδεται σε εκτέλεση της απόφασης αυτής, θα υπήρχε ο κίνδυνος η προσφυγή που άσκησε η TOODE κατά των αποφάσεων της VID, όπως υποστηρίζει η Γερμανική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, να καταστεί κενή περιεχομένου. Συγκεκριμένα, λαμβανομένου υπόψη ότι έχει παρέλθει η προθεσμία για τη χορήγηση της ενίσχυσης δυνάμει του σημείου 22, στοιχείο δ′, της ανακοίνωσης σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο και του σημείου 24 της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων, όπως εγκρίθηκε από την Επιτροπή, θα ήταν πιθανό, όπως υποστήριξαν η φορολογική αρχή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και η Λεττονική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η αρμόδια αρχή να μην είναι σε θέση να εκδώσει τέτοια διορθωτική διοικητική πράξη σε εκτέλεση της δικαστικής απόφασης που θα εκδοθεί μετά την πάροδο της προθεσμίας για τη χορήγηση της ενίσχυσης, με αποτέλεσμα η δικαστική απόφαση να καταστεί κενή περιεχομένου.

28. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, επιπλέον, ότι, αν γινόταν δεκτό ότι η ενίσχυση χορηγήθηκε μετά την παρέλευση της προβλεπόμενης για τη χορήγησή της προθεσμίας, θα υπήρχε ο κίνδυνος, για τους ίδιους λόγους που εμποδίζουν την έκδοση διορθωτικής πράξης από τη φορολογική αρχή σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης που δημοσιεύεται μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής, η TOODE να μην μπορεί να κάνει χρήση της προβλεπόμενης στο λεττονικό δίκαιο δυνατότητας να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά της φορολογικής αρχής ή του Λεττονικού Δημοσίου, δεδομένου ότι μια τέτοια αγωγή θα μπορούσε να προσκρούει στην απαγόρευση επιδίκασης αποζημίωσης, αντί της ενίσχυσης, για τη ζημία που υπέστη η εν λόγω επιχείρηση λόγω της μη καταβολής της ενίσχυσης[14].

29. Προτού υπεισέλθω στην ανάλυση της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση κατάστασης, κρίνω σκόπιμες ορισμένες διευκρινίσεις σχετικά με την έννοια του «δικαιώματος λήψης κρατικής ενίσχυσης», που αποτελεί το καθοριστικό στοιχείο για τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου κατά το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι χορηγήθηκε η ενίσχυση κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου που υπομνήσθηκε στα σημεία 23 και 24 των παρουσών προτάσεων.

30. Θεωρώ επιβεβλημένη τη διευκρίνιση ότι οι «προϋποθέσεις που προβλέπει το εθνικό δίκαιο για τη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης», περί των οποίων γίνεται λόγος στη νομολογία αυτή, δεν μπορούν παρά να είναι οι προϋποθέσεις που θέτει η εφαρμοστέα κατά τον χρόνο έκδοσης της διοικητικής απόφασης[15] εθνική νομοθεσία, πράγμα το οποίο, σε περίπτωση ενδίκων διαφορών, εναπόκειται εν τέλει στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια να εκτιμήσουν. Επομένως, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ, *αφενός*, του χρονικού σημείου κατά το οποίο πληρούνται αντικειμενικώς οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση ενίσχυσης βάσει του εθνικού δικαίου, το οποίο μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να εξαρτάται από την προϋπόθεση της έκδοσης απόφασης εκ μέρους της Διοίκησης με την οποία διαπιστώνεται το δικαίωμα μιας επιχείρησης να λάβει την επίμαχη ενίσχυση κατά τρόπον ώστε η ημερομηνία χορήγησης της ενίσχυσης να αντιστοιχεί στην ημερομηνία έκδοσης της εν λόγω απόφασης, και, *αφετέρου*, της ημερομηνίας κατά την οποία εθνικό δικαστήριο, επιλαμβανόμενο ένδικης προσφυγής κατά μιας τέτοιας απόφασης, καλείται να ελέγξει την εκ μέρους της Διοίκησης εκτίμηση ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων αυτών. Ως εκ τούτου, η νομολογία του Δικαστηρίου που υπομνήσθηκε στα σημεία 23 και 24 των παρουσών προτάσεων αφορά προεχόντως τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου κατά το οποίο πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη λήψη της ενίσχυσης δυνάμει του εθνικού δικαίου και δεν *καταλαμβάνει* το χρονικό σημείο κατά το οποίο εθνικό δικαστήριο, επιλαμβανόμενο προσφυγής ως προς το κύρος της εκτίμησης της διοικητικής αρχής, ελέγχει δικαστικά και εξακριβώνει κατά

[14] Βλ. σημείο 18 των παρουσών προτάσεων.

[15] Πράγματι, η νομολογία αυτή παραπέμπει στη νομοθεσία και όχι στην ενδεχομένως εσφαλμένη ερμηνεία της από τη Διοίκηση.

πόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές. Πράγματι, η αναγνώριση με δικαστική απόφαση υφιστάμενου δυνάμει του εθνικού δικαίου δικαιώματος δεν επηρεάζει το χρονικό σημείο κατά το οποίο πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση της ενίσχυσης και κατά το οποίο η αρμόδια διοικητική αρχή εκδίδει ή οφείλει, κατά περίπτωση, να εκδώσει απόφαση περί χορήγησης της επίμαχης ενίσχυσης. Μια τέτοια απόφαση θα έχει απλώς αναγνωριστικό και όχι διαπλαστικό χαρακτήρα. Ως προς το σημείο αυτό, υπενθυμίζεται ότι, μολονότι εθνικό δικαστήριο μπορεί να εκδώσει απόφαση επιδικάζοντας, κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου, στον έναν από τους διαδίκους ποσό που αντιστοιχεί σε κρατική ενίσχυση, εντούτοις η απόφαση αυτή ουδόλως σημαίνει ότι, στην περίπτωση αυτή, την ενίσχυση χορηγεί το ίδιο το εθνικό δικαστήριο. Μόνο αποτέλεσμα μιας τέτοιας απόφασης είναι ότι, δυνάμει του δεδικασμένου της, ο αντίδικος, ο οποίος είναι κατά κανόνα η αρμόδια διοικητική αρχή, υποχρεώνεται να καταβάλει την κρατική ενίσχυση [16].

31. Αν προέκυπτε ότι η μόνη δυνατή ερμηνεία του λεττονικού δικαίου είναι αυτή που περιγράφεται στο σημείο 26 των παρουσών προτάσεων, όπως φαίνεται να συνάγεται από την απόφαση περί παραπομπής και εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, χωρίς να μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο χρόνος κατά τον οποίον η ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε είναι εκείνος κατά τον οποίον η φορολογική αρχή αρνήθηκε αδικαιολόγητα να χορηγήσει την ενίσχυση [17], πράγμα που συνεπάγεται την αναγνώριση ex tunc αποτελέσματος στη διορθωτική διοικητική απόφαση που εκδίδεται κατόπιν δικαστικής απόφασης που δημοσιεύεται μετά την πάροδο της προθεσμίας για τη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης, μια τέτοια ερμηνεία θα μπορούσε να συνιστά προσβολή του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

32. Προτού εξεταστεί αν η ερμηνεία του αιτούντος δικαστηρίου θα μπορούσε να συνιστά παράβαση του άρθρου 47 του Χάρτη, πρέπει προηγουμένως να εξακριβωθεί αν η κατάσταση που εκτίθεται στο σημείο 26 των παρουσών προτάσεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.

33. Υπενθυμίζω, ως προς τούτο, ότι, σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, το οποίο αφορά το πεδίο εφαρμογής του, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής, οι δε διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση δεν μπορούν αφ' εαυτών να θεμελιώσουν την εν λόγω αρμοδιότητα [18]. Πράγματι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να αποφαίνεται επί της ερμηνείας διατάξεων του εθνικού δικαίου ή να κρίνει αν η εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου ερμηνεία είναι ορθή [19].

34. Επισημαίνω επίσης ότι, στις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 47 του Χάρτη, μολονότι εναπόκειται, ελλείψει σχετικής ρύθμισης του δικαίου της Ένωσης, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίζει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίζει τους δικονομικούς κανόνες περί άσκησης των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων που παρέχονται στους πολίτες βάσει της έννομης

[16] Πρβλ. απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, DOBELES HES (C-702/20 και C-17/21, EU:C:2023:1, σκέψεις 75 και 76).

[17] Συγκεκριμένα, εάν, κατά την ημερομηνία αυτή, η αρμόδια αρχή είχε ενεργήσει νομίμως και είχε εκδώσει ευμενή απόφαση, η TOODE θα είχε θεμελιώσει νομικώς βέβαιο δικαίωμα λήψης της ενίσχυσης δυνάμει της λεττονικής ρύθμισης περί ενισχύσεων.

[18] Πρβλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Profi Credit Slovakia (C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[19] Πρβλ. απόφαση της 22ας Μαΐου 2014, Érsekcsanádi Mezőgazdasági (C-56/13, EU:C:2014:352, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

τάξης της Ένωσης, τα κράτη μέλη φέρουν, πάντως, την ευθύνη να διασφαλίζουν, σε κάθε περίπτωση, τον σεβασμό του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων αυτών, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη [20].

35. Υπογραμμίζω, εκ προοιμίου, ότι η περίσταση στην οποία αναφέρεται η Επιτροπή, ήτοι ότι το δικαίωμα λήψης κρατικής ενίσχυσης εμπίπτει στο εθνικό δίκαιο, δεν μπορεί να αποκλείσει την υπό κρίση υπόθεση από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 47 του Χάρτη [21]. Μολονότι, πράγματι, το δικαίωμα λήψης της επίμαχης ενίσχυσης απονέμεται από το εθνικό δίκαιο και δεν μπορεί να στηριχθεί στο δίκαιο της Ένωσης ή στην απόφαση της Επιτροπής [22], γεγονός παραμένει ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, η διαφορά δεν αφορά την ερμηνεία των εθνικών διατάξεων σχετικά με τη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης, αλλά την αποτελεσματικότητα της ένδικης προσφυγής που άσκησε η TOODE κατά της αρχικής απορριπτικής απόφασης της VID και τη δυνατότητα της αρχής αυτής να εκδώσει διορθωτική πράξη σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης μετά τη λήξη της περιόδου ισχύος ενός καθεστώτος ενισχύσεων που έχει εγκριθεί από την Επιτροπή καθώς και τις συνέπειες που απορρέουν από αυτή δυνάμει του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και του άρθρου 1 του κανονισμού 2015/1589.

36. Όπως εξήγησα στο σημείο 27 των παρουσών προτάσεων, αν γινόταν δεκτό ότι η ημερομηνία χορήγησης της ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ αντιστοιχεί, δυνάμει του εθνικού δικαίου, στην ημερομηνία κατά την οποία εκδίδεται ευμενής διοικητική πράξη σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης που δημοσιεύεται μετά την πάροδο της προθεσμίας για τη χορήγησή της, θα υπήρχε ο κίνδυνος η ενίσχυση αυτή να εξομοιωθεί με νέα και παράνομη ενίσχυση, κατά την έννοια του άρθρου 1 του κανονισμού 2015/1589, και να μη μπορεί να χορηγηθεί από τη φορολογική αρχή σε εκτέλεση της δικαστικής απόφασης χωρίς να παραβιάζεται η υποχρέωση αναστολής που προβλέπεται στο άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ.

37. Εν προκειμένω, κατάσταση όπως αυτή που εκτίθεται στο προηγούμενο σημείο των παρουσών προτάσεων όχι μόνον εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, αλλά είναι επίσης ικανή να θίξει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής της TOODE κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη.

38. Θεωρώ σκόπιμο να υπενθυμίσω, προκειμένου να αποκλειστεί κάθε κίνδυνος συγχύσεως, τη διαφορά που υφίσταται μεταξύ της περιόδου ισχύος ενός καθεστώτος κρατικών ενισχύσεων (η οποία, εν προκειμένω, συνδέεται με την προθεσμία και την ημερομηνία χορήγησης ενίσχυσης) και της ημερομηνίας κατά την οποία εθνικό δικαστήριο εκδίδει δικαστική απόφαση. Πράγματι, η αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου να επιλύσει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί και τα αποτελέσματα της απόφασης που θα εκδώσει δεν μπορούν να εξαρτώνται, ούτε, πολλώ μάλλον, να υπόκεινται, στο χρονικό πλαίσιο μιάς διοικητικής διαδικασίας, η οποία, από τη φύση της, επιδιώκει διαφορετικό σκοπό και ουδόλως συνδέεται με (εθνική) ένδικη διαδικασία.

39. Η μη αναγνώριση ex tunc αποτελέσματος σε διορθωτική απόφαση που εκδίδεται κατόπιν δικαστικής απόφασης θα καθιστούσε, στην πράξη, σχεδόν αδύνατη την άσκηση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, στον βαθμό που η άσκηση του δικαιώματος αυτού θα

[20] Βλ. απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 115 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι το άρθρο 47 του Χάρτη είναι αυτοτελές και δεν χρειάζεται να εξειδικεύεται με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου προκειμένου να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό. Πρβλ. απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2024, X (Μη αιτιολόγηση καταγγελίας) (C-715/20, EU:C:2024:139, σκέψη 80 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[21] Εξάλλου, μολονότι οι προϋποθέσεις και ο τρόπος χορήγησης της επίμαχης ενίσχυσης καθορίζονται βάσει του εθνικού δικαίου, τούτο ουδόλως αναιρεί το γεγονός ότι η έννοια της «χορήγησης της ενίσχυσης» εμπίπτει στο δίκαιο της Ένωσης.

[22] Πρβλ. απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2023, Επιτροπή κατά Braesch κ.λπ. (C-284/21 P, EU:C:2023:58, σκέψεις 72 και 79 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

εξαρτάτο από την προϋπόθεση η δικαστική απόφαση να έχει εκδοθεί πριν από την παρέλευση της προθεσμίας που προβλέπεται στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας. Τούτο θα μπορούσε να οδηγήσει στην παράδοξη κατάσταση ο χρόνος χορήγησης της επίμαχης ενίσχυσης και ο χαρακτηρισμός ως υφιστάμενης ή νέας ενίσχυσης μιας διορθωτικής απόφασης που εκδίδεται από την αρμόδια αρχή κατόπιν της δικαστικής απόφασης να εξαρτώνται από τη μεγαλύτερη ή μικρότερη ταχύτητα με την οποία το εθνικό δικαστήριο αποφαίνεται επί προσφυγής κατά διοικητικής απόφασης [23].

40. Επιπλέον, θεωρώ χρήσιμο να διευκρινίσω ότι το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει, σε τομείς διαφορετικούς από αυτόν των κρατικών ενισχύσεων, τη δυνατότητα εθνικού δικαστηρίου να ακυρώσει αναδρομικώς (ex tunc) απόφαση δημόσιας αρχής, εφόσον το κρίνει αναγκαίο για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων της επιχείρησης που άσκησε την προσφυγή ή για τη διασφάλιση, εν γένει, της αποτελεσματικότητας του συστήματος ελέγχου [24].

41. Βάσει των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προτείνω να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι κρατική ενίσχυση πρέπει να θεωρείται ότι «χορηγήθηκε» κατά τον χρόνο κατά τον οποίον η αρμόδια εθνική αρχή αρνήθηκε να τη χορηγήσει σε επιχείρηση, όταν η άρνηση αυτή κρίνεται παράνομη με εθνική δικαστική απόφαση που εκδίδεται μετά την παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγηση της ενίσχυσης, εφόσον η απορριπτική απόφαση εκδόθηκε πριν από την παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγησή της και σε χρόνο κατά τον οποίον ίσχυε η σχετική έγκριση της Επιτροπής, η δε επιχείρηση πληρούσε τις προϋποθέσεις για τη λήψη της ενίσχυσης δυνάμει της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας.

Β. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

42. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 1, στοιχείο β', σημείο ii, του κανονισμού 2015/1589 έχει την έννοια ότι συνιστά υφιστάμενη ενίσχυση η κρατική ενίσχυση που χορηγείται σε επιχείρηση μετά την πάροδο της προθεσμίας που όρισε η Επιτροπή για τη χορήγησή της, σε εκτέλεση εθνικής δικαστικής απόφασης με την οποία κηρύσσεται παράνομη η άρνηση της αρμόδιας αρχής να χορηγήσει την ενίσχυση πριν από την παρέλευση της προθεσμίας αυτής.

43. Υπενθυμίζω ότι, στο πλαίσιο του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων που καθιερώνουν τα άρθρα 107 και 108 ΣΛΕΕ, η διαδικασία διαφέρει ανάλογα με το αν οι ενισχύσεις είναι υφιστάμενες ή νέες. Ενώ οι υφιστάμενες ενισχύσεις μπορούν, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, να εφαρμόζονται κανονικά ενόσω η Επιτροπή δεν έχει διαπιστώσει την ασυμβατότητά τους με την εσωτερική αγορά, το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ προβλέπει ότι

[23] Πρβλ., κατ' αναλογίαν, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα A. Tizzano στην υπόθεση Kutz-Bauer (C-187/00, EU:C:2002:75, σημείο 66) όσον αφορά τη δυνατότητα αναδρομικής ακύρωσης ή τροποποίησης διοικητικής πράξης για τον λόγο ότι κανείς δεν πρέπει να υφίσταται ζημία λόγω του χρόνου που του είναι αναγκαίος για να ασκήσει δικαστικώς τα δικαιώματά του.

[24] Πρβλ. απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2016, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej και Petrotel (C-231/15, EU:C:2016:769, σκέψεις 25 έως 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), σχετικά με τα αναδρομικά αποτελέσματα της ακύρωσης από εθνικό δικαστήριο διοικητικής πράξης εθνικής ρυθμιστικής αρχής, καθώς και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Campos Sánchez-Bordona στην υπόθεση CROSS Zlín (C-303/22, EU:C:2023:652, σημεία 77 και 78 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) σχετικά με την ακύρωση από τα εθνικά δικαστήρια της ανάθεσης δημόσιας σύμβασης, με αναδρομική ισχύ (ex tunc) από τον χρόνο κατά τον οποίον αποφασίστηκε η εν λόγω ανάθεση. Βλ., επίσης, απόφαση της 7ης Μαρτίου 2024, Die Länderbahn κ.λπ. (C-582/22, EU:C:2024:213, σκέψεις 53 έως 56 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), σχετικά με τη διαπίστωση, από τον αρμόδιο ρυθμιστικό φορέα, της ακυρότητας των τελών χρήσης υποδομής των οποίων η περίοδος εφαρμογής έχει λήξει, με ισχύ ex tunc (προκειμένου να προστατευθεί το δικαίωμα των επιχειρήσεων σιδηροδρομικών μεταφορών να προσφύγουν ενώπιον του φορέα αυτού).

τα σχέδια για τη θέσπιση νέων ενισχύσεων ή την τροποποίηση υφιστάμενων ενισχύσεων πρέπει να κοινοποιούνται εγκαίρως στην Επιτροπή και δεν μπορούν να τεθούν σε εφαρμογή πριν η διαδικασία καταλήξει σε τελική απόφαση [25].

44. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι πρέπει να θεωρούνται νέες ενισχύσεις οι οποίες υπόκεινται στην κατά το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ υποχρέωση κοινοποίησης τα μέτρα που αποσκοπούν στη θέσπιση ή την τροποποίηση ενισχύσεων, διευκρινιζομένου ότι οι τροποποιήσεις αυτές μπορούν να αφορούν είτε υφιστάμενες ενισχύσεις είτε αρχικά σχέδια κοινοποιηθέντα στην Επιτροπή [26]. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 1, στοιχείο β′, σημείο ii, του κανονισμού 2015/1589 ορίζει ότι «υφιστάμενη ενίσχυση» είναι η εγκεκριμένη ενίσχυση, ήτοι τα καθεστώτα ενισχύσεων και οι μεμονωμένες ενισχύσεις που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή ή από το Συμβούλιο. Το δε άρθρο 1, στοιχείο γ′, του κανονισμού προβλέπει ότι ως «νέα ενίσχυση» νοείται κάθε καθεστώς ενισχύσεων ή κάθε μεμονωμένη ενίσχυση, η οποία δεν αποτελεί υφιστάμενη ενίσχυση, καθώς και οι μεταβολές υφιστάμενων ενισχύσεων. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, ενίσχυση χορηγηθείσα σε χρονικό σημείο κατά το οποίο δεν ίσχυε πλέον η σχετική έγκριση της Επιτροπής πρέπει να θεωρείται ως νέα ενίσχυση [27].

45. Κατ’ αρχάς, επισημαίνω ότι η απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα μπορεί να συναχθεί σαφώς από την απάντηση που προτείνω να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, στο μέτρο που, αν η επίμαχη ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε κατά την ημερομηνία έκδοσης των απορριπτικών αποφάσεων της φορολογικής αρχής, ήτοι σε χρονικό σημείο κατά το οποίο ίσχυε η σχετική έγκριση της Επιτροπής, η ενίσχυση αυτή θα πρέπει να θεωρείται εγκεκριμένη και, ως εκ τούτου, υφιστάμενη, κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β′, σημείο ii, του κανονισμού 2015/1589, ακόμη και αν καταβληθεί μετά τη λήξη ισχύος του εγκριθέντος από την Επιτροπή καθεστώτος ενισχύσεων. Σε μια τέτοια περίπτωση, η καταβολή της ενίσχυσης δεν είναι τίποτε άλλο παρά η εκτέλεση της δικαστικής απόφασης.

46. Διευκρινίζω επίσης ότι από κανένα στοιχείο της δικογραφίας που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι, εν προκειμένω, στο πλαίσιο της έκδοσης της διορθωτικής διοικητικής πράξης σε εκτέλεση της εθνικής δικαστικής απόφασης, η φορολογική αρχή διαθέτει περιθώριο εκτιμήσεως ή διακριτική ευχέρεια που της παρέχει τη δυνατότητα να τροποποιήσει την ενίσχυση που προβλέπεται από το λεττονικό καθεστώς ενισχύσεων και της οποίας τη χορήγηση είχε αρχικώς αρνηθεί, ώστε η ενίσχυση να μπορεί να επαναχαρακτηριστεί ως νέα, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 1, στοιχείο γ′, του κανονισμού 2015/1589.

47. Επιπλέον, από το γεγονός ότι η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ενίσχυση θα καταβληθεί μετά τη λήξη της προθεσμίας που όρισε η Επιτροπή για τη χορήγησή της και εκτός του ειδικού πλαισίου της κρίσης που συνδέεται με την πανδημία της COVID-19, η οποία εν τω μεταξύ έχει υποχωρήσει, δεν μπορεί να συναχθεί ότι η ενίσχυση αυτή δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σύμφωνα με τον αρχικώς προβλεπόμενο από τη λεττονική ρύθμιση σκοπό ή ότι θα δημιουργούσε κίνδυνο νόθευσης του ανταγωνισμού στην αγορά. Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου που υπομνήσθηκε στο σημείο 23 των παρουσών προτάσεων προκύπτει ότι η ημερομηνία πραγματικής καταβολής της ενίσχυσης δεν επηρεάζει το δικαίωμα λήψης της επίμαχης ενίσχυσης εφόσον αυτή χορηγείται εντός της προθεσμίας που ορίζεται με απόφαση της Επιτροπής και, ως εκ τούτου, μπορεί να καταβληθεί μετά την πάροδο της προθεσμίας

[25] Βλ. απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2021, Eco Fox κ.λπ. (C-915/19 έως C-917/19, EU:C:2021:887, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[26] Βλ. απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 2021, Eco Fox κ.λπ. (C-915/19 έως C-917/19, EU:C:2021:887, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[27] Βλ. απόφαση της 7ης Απριλίου 2022, Autonome Provinz Bozen (C-102/21 και C-103/21, EU:C:2022:272, σκέψεις 32, 34 και 42).

αυτής[28]. Επιπλέον, η καταβολή της ενίσχυσης μετά τη λήξη ισχύος του καθεστώτος ενισχύσεων δεν είναι δυνατό να νοθεύσει τον ανταγωνισμό στην αγορά, στο μέτρο που η καταβολή αυτή συνιστά απλώς την αποκατάσταση δικαιώματος που εθίγη από την αρχική απόφαση της VID και καθιστά, στην πραγματικότητα, δυνατή την αποκατάσταση της ανταγωνιστικής ισορροπίας στην αγορά[29]. Εν πάση περιπτώσει, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, για τη διάγνωση περί του εάν ένα μέτρο μπορεί να επιφέρει στρέβλωση του ανταγωνισμού ικανή να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ[30], κρίσιμο είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο χορηγείται στους δικαιούχους το δικαίωμα να λάβουν κρατική ενίσχυση.

48. Βάσει των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα προτείνω να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 1, στοιχείο β′, σημείο ii, του κανονισμού 2015/1589 έχει την έννοια ότι συνιστά «υφιστάμενη ενίσχυση» η ενίσχυση που καταβάλλεται από την αρμόδια εθνική αρχή έστω και μετά την παρέλευση της προθεσμίας που προβλέπει το οικείο καθεστώς για τη χορήγησή της, εφόσον τούτο γίνεται σε εκτέλεση εθνικής δικαστικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι, πριν, ήδη, από την παρέλευση της προαναφερθείσας προθεσμίας, η επιχείρηση πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου για τη λήψη της επίμαχης ενίσχυσης και ότι η αρχική άρνηση της αρμόδιας αρχής να χορηγήσει την ενίσχυση ήταν παράνομη. Σε μια τέτοια περίπτωση, η επίμαχη ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε κατά τον χρόνο της αρχικής άρνησης της αρμόδιας αρχής να τη χορηγήσει.

V. Πρόταση

49. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Administratīvā apgabaltiesa (διοικητικό εφετείο, Λεττονία) ως εξής:

1) Το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

   έχει την έννοια ότι:

   κρατική ενίσχυση πρέπει να θεωρείται ότι «χορηγήθηκε» κατά τον χρόνο κατά τον οποίον η αρμόδια εθνική αρχή αρνήθηκε να τη χορηγήσει σε επιχείρηση, όταν η άρνηση αυτή κρίνεται παράνομη με εθνική δικαστική απόφαση που εκδίδεται μετά την παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγηση της ενίσχυσης, εφόσον η απορριπτική απόφαση εκδόθηκε πριν από την παρέλευση της προθεσμίας για τη χορήγησή της και σε χρόνο κατά τον οποίον ίσχυε η σχετική έγκριση της Επιτροπής, η δε επιχείρηση πληρούσε τις προϋποθέσεις για τη λήψη της ενίσχυσης δυνάμει της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας.

2) Το άρθρο 1, στοιχείο β′, σημείο ii, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

[28] Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η απόφαση της Επιτροπής δεν προβλέπει καμία υποχρέωση των κρατών μελών να καταβάλουν την ενίσχυση εντός συγκεκριμένης προθεσμίας.

[29] Αντιθέτως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η μη χορήγηση της επίμαχης ενίσχυσης θα ήταν σε θέση να νοθεύσει τον ανταγωνισμό στην αγορά ή, τουλάχιστον, να οδηγήσει σε αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση εις βάρος οικονομικού φορέα, όπως η TOODE, στην οποία δεν θα χορηγούνταν η κρατική ενίσχυση παρά το γεγονός ότι πληρούσε τις προϋποθέσεις για τη λήψη της, ενώ άλλη ανταγωνίστρια επιχείρηση, η οποία θα πληρούσε εξίσου τις προϋποθέσεις χορήγησης της ενίσχυσης, θα μπορούσε να λάβει την εν λόγω ενίσχυση.

[30] Πρβλ. απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2022, Επιτροπή κατά European Food κ.λπ. (C-638/19 P, EU:C:2022:50, σκέψη 123).

έχει την έννοια ότι:

συνιστά «υφιστάμενη ενίσχυση» η ενίσχυση που καταβάλλεται από την αρμόδια εθνική αρχή έστω και μετά την παρέλευση της προθεσμίας που προβλέπει το οικείο καθεστώς για τη χορήγησή της, εφόσον τούτο γίνεται σε εκτέλεση εθνικής δικαστικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι, πριν, ήδη, από την παρέλευση της προαναφερθείσας προθεσμίας, η επιχείρηση πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις του εθνικού δικαίου για τη λήψη της επίμαχης ενίσχυσης και ότι η αρχική άρνηση της αρμόδιας αρχής να χορηγήσει την ενίσχυση ήταν παράνομη. Σε μια τέτοια περίπτωση, η επίμαχη ενίσχυση θεωρείται ότι χορηγήθηκε κατά τον χρόνο της αρχικής άρνησης της αρμόδιας αρχής να τη χορηγήσει.